

Мусаева Т.С.

**ТЫБЫШТАРДЫН ПОЗИЦИЈАЛЫК ӨЗГӨРҮҮЛӨРҮ МЕНЕН
АЙЫРМАЛАНГАН ВАРИАНТТАР**

Мусаева Т.С.

РАЗЛИЧНЫЕ ВАРИАНТЫ ПОЗИЦИОННЫХ ИЗМЕНЕНИЙ ЗВУКОВ

T.S. Musaeva

VARIOUS OPTIONS FOR CHANGE POSITINAL SOUNDS

УДК: 894.2.341(043.3)

В статье рассматриваются фонематические варианты, различающиеся позиционными изменениями звуков в кыргызском языке.

Phonemic variants differentiated with the sounds position changes in the Kyrgyz language were considered in this article.

Кыргыз тилиндеги фонематикалык варианттардын тыбыштык түзүлүшүндөгү айырмачылыктарды тыбыштардын позициялык өзгөрүүлөрү же үндүүлөрдүн редукциясы, апокопа, синкопа, гаплогия, метатеза, протеза, эпентеза кубулуштары менен да түшүндүрүүгө болот. Башкача айтканда, мындай учурларда варианттык катардын түгөйлөрүнүн биринин фонетикалык түзүлүшү башкасынан үндүү же үнсүз тыбыштын (тыбыштардын) түшүп калышы, же тескерисинче, үндүү же үнсүз тыбыштын кошулушу, кээде тыбыштардын орун алмашып калуусу менен айырмаланат. Бул түрдөгү варианттардын түгөйлөрү фонетикалык курамынын сандык көрсөткүчүндөгү айырмачылыгы менен да мүнөздөлөт.

Түгөйлөрүнүн бири протезаланган же сөз башына үндүү тыбыштын кошулушу менен айырмаланган варианттар

Мындай варианттардын протезаланбаган түгөйү, адатта, кыргыз тилинин төл сөздөрүнө мүнөздүү болбогон л, р, в тыбыштары менен башталган, көбүнчө иран-араб Тилдеринен кыргыз сөздөр болуп саналат: *лакап-ылакап, нак-ынак (таза), рахмат-ырахмат, рахат-ырахат, рекет-ирекет (намаз жөнүндө), раматылык-ыраматылык, вазир-увазир* ж.б.

Протеза кубулушу менен айырмаланган варианттардын экинчи бир тобу түгөйлөрүнүн бири сөз башына үнсүз тыбыштын кошулушу менен мүнөздөлөт, Сөздүктөрдүн материалдарын талдоо көрсөткөндөй, мындай варианттардын бири үндүү тыбыш менен башталып, башкасы болсо ал үндүүнүн алдына н тыбышынын кошулушу менен айырмаланат: *абак-набак, ары-нары, арыраак-нарыраак, ооназ-нооназ, окус-кокус, ук-нук, укуй-нукуй. ыкыс-ныкыс, ымтыра -нымтыра, ымык-нымык. ымыш-нымыш, эбак-небак, эче-нече, эчен-нечен, эладам-непадам, окто-нокто* ж.б. Бул варианттык катарлардын тобунан айырмаланган, бирок ошол эле критерий боюнча мүнөздөлгөн варианттарды башка учуру катары *икая-хикая* варианттардын көрсөтүүгө болот.

Түгөйлөрүнүн бири апокопага учураган же сөз аягындагы тыбышы түшүп калышы менен айырмаланган варианттар

Мындай варианттарда түгөйлөрдүн биринин апокопага учураган тыбышы үндүү да, үксүз да болушу мүмкүн.

Түгөйлөрүнүн биринде үндүү тыбышы апокопаланган варианттар:

а тыбышы:	<i>Мунара-мунар, дайыма-дайым, отпуская-отпуск, санатория (йа)- санаторий, котлета-котлет, клавиша-клавиш</i>
и тыбышы:	<i>Байкери-байкер, фарси-фарс, кадими-кадим</i>
у тыбышы:	<i>Боочу-бооч, колу-коол (чечим), коңолу-коңол (чөп түрү), анткору-анткор</i>
ү тыбышы:	<i>Дөөтү-дөөт, чүткөрү-чүткөр, түркөйү-түркөй</i>
ы тыбышы:	<i>Абайы-абай(кездеме), абайы-абай(үртүк), наалы-наал, сарпайы-сарпай, жамы-жам, кайракы-кайрак (жер), тайы-тай- ж.бб,</i>

Мисалдардан байкалып тургандай, көп учурда сөз акырындагы кууш үндүүлөр и, ы, у/ү апокопага учураган. Ал эми кең үндүүлөрдүн бул көрүнүшү айрым варианттарда а тыбышы гана тийешелүү. Варианттарынын бири үнсүз тыбыштын апокопаланышы менен айырмаланган варианттык катарларга төмөнкүлөрдү көрсөтүүгө болот. Мындай варианттарда да сөз акырындагы айрым гана үнсүздөр түшүп калары байкалды

й тыбышы:	<i>мискеи-миске, сазаи-саза</i>
к тыбышы:	<i>телчик-телчи-</i>
л тыбышы:	<i>уламал-улама, ушул-ушу, тетигил-тетити, гитил-тиши, ошол-ошо, бул-бу, ал-а</i>
м тыбышы:	<i>Моокум-мооку, чөлкөм-чөлкө, кудум-куду</i>
н тыбышы:	<i>аябан-саяба, өрүүн-өрүү, эрдөөн-эрдөө, ынан-ына-</i>
т тыбышы:	<i>берекет-береке, иңирт-иңир, батист-батис, залакат-залака (акыркы варианттык катарда залака сөзүнүн салака варианты бар, бирок салаканынжокошт учураган салакатварианты жок).</i>
ч тыбышы:	<i>бийкеч-бийке, сузтуч-сузту, серкеч-серке</i>

с тыбышы апокопага учураган бир гана мусаллас-мусалла орфографиялык вариантын байкай алдык. Биз карап чыккан варианттардын арасында түгөйлөрүнүн бири сөз аягындагы 2 же андан көп тыбыштардын түшүп калуусу менен өзгөчөлөнгөндөрү да бар. Мындай учурларда түшүп калган тыбыштар үнсүз жана үндүүлөрдүн түрдүү комплекстери катары болушат: *бак-бакты-бакыт, алигече-алиге, антмейинче-антмейин байчечекей-байчечек, калканчы-калканчык-калканч, коозалаң-кооза, мунар-мунарык, муштум-муш, өңкөй-өң, таканчык-таканч, тикенек-тикен, убайым-убай, убакты-убакыт-убак, ыраматылык-ыраматы, шылдың короок-шылдыңкор, шылбыранкы-шылбыраң, эгерде-эгер ж.б.*

Брас, орфоэпиялык варианттарды да эсепке алганда, түгөйлөрүнүн бири сөз аягында тыбыштардын түшүп калышы менен айырмаланган башка да варианттар болупту мүмкүн. Биз бул жерде адабий норманын жана орфографиялык нормалардын чегинде жол оершген вариантык катарларды гана карадык. Ошондой эле жогоруда келтирилген мисалдардагы тыбыштардын түшүп калууларын фонетикалык жактан апокопа катары түшүндүргөнүбүз менен. алардын айрымдарын морфологиялык, тактап айтканда, грамматикалык себептер менен да түшүндүрүүтө болот.

Түгөйлөрүнүн бири катар келген эки үнсүздүн ортосуна үндүү тыбыштын кошулушу же эпентеза аркылуу айырмаланган варианттар

Мындай варианттарда түгөйлөрдүн бири катар келген эки үнсүзүнүн ортосуна төмөнкү үндүүлөрдүн кошулушу менен айырмачылыкка ээ болот:

ы тыбышы:	<i>баглан-багылан, зарп-зарып, дарскана-дарыскана, казна-казына, парз-парыз, ыклас-ыкылас, атайлап-атайылап, булган-булганыч ж.б.</i>
а тыбышы:	<i>алмончок-аламончок, калба-калаба, кусмат-кусамат, туптуура-тупатуура</i>
э тыбышы:	<i>ант-анет, антиши-анетиши, кантүү-канетүү, кантиши-канетиши</i>
и тыбышы:	<i>медресе-медиресе</i>
о тыбышы:	<i>фарадмстр-флрадомстр</i>
у тыбышы:	<i>домбра-домбура, домбра ч-өдомбура чы, кургур-куругур</i>
ң тыбышы:	<i>макрөө-макирөө, мажрум-мажүрүм (бул мисалда вариантын биринде эпентеза менен катар тыбыштык альтернатива да орун алган)</i>

Түгөйлөрүнүн бири сөз ортосундагы үнсүз тыбыштын түшүп калышыт же синкопалануу менен айырмаланган варианттар

Бул түрдөгү варианттарда түгөйлөрүнүн биринин сөз ортосунда келген төмөндөгү үнсүз тыбыштардын түшүп каларын көрсөтүүгө болот:

г тыбышы:	<i>быгжыгый-быжыгый, эңгечер-ңгечер, өмгөк-өмөк</i>
д тыбышы:	<i>колдой-колой-, селдей-селей-, шалдай-шалай-</i>
й тыбышы:	<i>ийбадат-ибадат, ийбарат-ибарат, чарайна-чарана, ыба-ыйба, ыманы-ыйманы (ысык)</i>
к тыбышы:	<i>житкир-житир-, көмкөр-көмөр-, тарка-тара, көмкөрөсүнөн-көмөрөсүнөн, чумку-чуму-, чүмкү-чүмү-, ырааккы-ыраакы</i>
л тыбышы:	<i>алпар-апар-, колжой-кожой-, олтур-отур,</i>
м тыбышы:	<i>күлмүндө-күлүндө, төмпөш-төпөш, тытмала-тытала-</i>
н тыбышы:	<i>жанагынча-жанагыча, төөмантек-төөматек</i>

т тыбышы: алмустак-алмусак, бозомтук-бозомук, бултай-булай-, жаңылтамач-жаңылмач, мултуй-мулуй, чолтой-чолой, туштук-тушук

-ч тыбышы: баччагар-бачагар, бейбелчек-бейбелек,

какчий-какый-, тикчий-, -тикий-, чыкчий-чыкый ж.б.

Түгөйлөрүнүн биринин сөз ортосундагы үнсүз тыбышынын түшүп калышы менен айырмаланган варианттык катарлар көбүнчө элестүү (образдуу) этиштерде жолугары байкалып турат.

Кыргыз тилиндеги варианттык катарлардын арасында түгөйлөрүнүн бири синкопанын дагы бир учуру, тактап айтканда, сөз ортосундагы 2 же 3 тыбыштын түшүп калуусу менен айырмаланган фактылар да учурайт. Мында түшүп калган тыбыштар үндүү жана үнсүздөрдүн ар кандай комплекстери түрүндө болот. Мисалы:

ды комплекси: *шыдыр-шыр, ыдык-ык, падыша-паша ж.б.*

ди комплекси: *эмдигиче-эмгиче, эмдигичекти-эмгичекти*

ай комплекси: *бушайман-бушман*

ан комплекси: *руханий-рухий, бурганак-бургак*

ын комплекси: *азыноолок-азоолок, кандайынча-кандайча*

ка комплекси: *таржымакал-таржымал*

ла комплекси: *тайгалак-тайгак*

Сөз ортосундагы ла тыбыштык комплексинин түшүп калуусу элестүү сөздөрдүн варианттарында арбын учурайт: *дардалаң-дардаң, калжалаң-калжаң, саксалаң-саксаң, тайталаң-тайтаң, тарталаң-тартан,*

ырсалаң- ырсаң

на комплекси: *баштаанак-баштаак*

ма комплекси: *укумай-укуй*

ха комплекси: *көөхар-көөр*

ыр комплекси: *баласыраак-баласаак, малсыраак-малсаак. чайсыраак-чайсаак, ачкороок-ачкор ж.б.*

Узурлүү-үрдүү варианттык катарында түгөйлөрүнүн бири зү тыбыштык комплексинин синкопаланышы жана л-д тыбыштык альтернативасы менен айырмаланат.

Албетте, орфоэпиялык варианттарды да эсепке алганда, синкопаланган тыбыштардын башка да комплекстери менен айырмаланган варианттар болушу мүмкүн. Биз бул жерде адабий норманын жана орфографиялык нормалардын чегинде жол берилген варианттык катарларды гана карадык. Экинчиден, жогоруда келтирилген мисалдардагы тыбыштардын түшүп калууларын фонетикалык жактан синкопа катары түшүндүргөнүбүз менен, алардын айрымдарын морфологиялык, тактап айтканда, грамматикалык жактан да түшүндүрүүгө болот.

Түгөйлөрүнүн бири курамындагы тыбыштардын метатезаланышы же орун алмашып калуусу менен айырмаланган варианттар

Кыргыз тилинде айрым сөздөр фонетикалык түзүлүшүндөгү тыбыштардын орун алмашып калуусунан пайда болгон формалар менен параллель колдонулуп, варианттык катарларды түзүшөт. Адатта, мындай варианттарда метатеза жанаша позициядагы тыбыштардын ортосунда болот, башкача айтканда, контактылуу метатеза тууралуу айтууга болот. Фонетикалык варианттарда контактылуу метатеза CV комплексинин VC тыбыштык комплексине (же тескерисинче, VC комплексинин CV комплексине) жана C¹C² комплексинин C²C¹ комплексине орун алмашуусу менен мүнөздөлөт. Мындай метатезалар сөздүн ар кандай позицияларында: сөз башында да, сөз ортосунда да, сөз акырында да кездешет.

CV>VC *нысап-ынсап, нысаптуу-ынсаптуу, нысапсыз- ынсапсыз, айры-айыр-,*

(VC>CV) *буйру-буйор-, ийри-ийир-, кайры-кайыр-, курмушу-курумушу, түйрү-түйүр, чүйрү-чүйүр-, бакты-бакыт, мактанчы-мактаныч, таарынчы-таарыныч, убакты-убакыт*

C¹C²> C²C¹ *каракчы-карачкы (огороддогу сөлөкөтмаанисинде), мыкчы-мыкчы; алаксы-аласкы-.*

Кыргыз тилинин сөздүктөрүндөгү орфографиялык материалдарды талдоодон дистактылуу метатезанын негизинде айырмаланган варианттар да бар экенине, күбө болдук. Бирок алар саны жагынан өтө аз, бирин-экин гана кездешет. Дистактылуу метатеза, адатта, C¹...C²>C²...C¹ тибинде болот: *жылаңач-жыңалач, күмөн-күнөм, мурчуй-чурмуй-.*

Түгөйлөрүнүн бири гаплогия кубулушу же окшош муундардын кыскарып кетиши менен айырмаланган варианттар

Тилибизде айрым варианттык катарлардын түгөйлөрүнүн бири гаплогияга учураганы менен, толук формасына параллель вариант катары колдонулуп жүргөн учурлар бар. Мында сөз ичиндеги окшош муундардын же тыбыштык комплекстердин бири кыскарып кетет. Бул кубулуш, биздин пикирибизче, тилдеги үнөмдөө жана айтуу менен угуу-кабыл алууну жеңилдетүү тенденциялары менен байланыштуу.

Адатта, гаплогологияга жанаша келген, тыбыштык жактан окшош же жакын келген муундар, тыбыштык комплекстер дуушар болот: чөмөлөлө-чөмөлө-, арыраак-араак. арачачы-арачы. берирээк-берээк, жарышышты-жарышты, кекээр-кээр, сүйлөшүштү-сүйлөштү, учурашыпгы-учурашты ж.б.

Түгөйлөрүнүн бири курамындагы үндүү тыбыштын редукцияланышы же түшүп калышы менен айырмаланган варианттар

Варианттардын түгөйлөрүнүн фонетикалык жактан айырмалакышы үндүү тыбыштардын редукциясы менен да байланыштуу болот. Мында түгөйлөрдүн биринде басым түшпөгөн муундагы үндүү тыбыш айтылыш жана угулуш сапаты басаңдап, түшүп калуу абалгаа чейин жетет. Кыргыз тилинде редукцияга көбүн эсе и, ы, у, ң сыяктуу кууш үндүүлөр учурайт.

Редукция айрым сөздөр менен сөз формаларынын варианттарында кездешет. Бул жерде биз сөз варианттарындагы редукция көрүнүштөрүн алдык, ал эми сөз формаларынын варианттарында кездешкен бул кубулуш грамматикалык аспектиде каралат.

Кыргыз тилиндеги сөз варианттарынын ичинен түгөйлөрүнүн бири тыбыштык курамындагы үндүүнүн редукцияланышы менен айырмаланган катарларга төмөнкүлөрдү мисал кылууга болот:

- и тыбышы: *ийирүү-ийрүү, иирилүү-ийрилүү, ийрилме-ийрилмс, инирүүчү-ийрүүчү, кийирүү-кийрүү ж.б*
- у тыбышы: *буюруу-буйруу*
- ү тыбышы: *бүйүрүү-бүйрүү, бүйүрүш-бүйрүш, түйүрүү-түйрүү, үйүрүү-үйрүш ж.б.*
- ы тыбышы: *айыруу-айруу, айырыш-айрыш, кайыруу-кайруу ж.б.*

Бир түгөйү татаал (кошмок) сөз, бир түгөйү жөнөкөй (бириккен) сөз түрүндө кездешкен төмөндөгү варианттык катарлардын бириккен сөз түрүндөгү түгөйүндө да үндүү тыбыштын редукцияланышы орун алган: *кайын ага-кайнага, кайын ата-кайната, кайын эже-кайнеже, кайын эне-кайне, кайын ини-кайни* Акыркы мисалда жөнөкөй сөз түрүндөгү варианты ы тыбышынын редукцияланышы, катар келген ни муундарынын бирөөсү гаплогологияга кабылышы менен айырмаланат. Эгер бул топтогу варианттардын башкаларынын татаал сөз түрүндөгү жана жөнөкөй сөз түрүндөгүлөрү варианттар катары параллель колдонула берсе, акыркы мисалдын кайни варианты гана орфографиялык жактан жол берилип, активдүү колдонулат.

Айрым варианттык катарлардын мүчөлөрүнүн фонетикалык айырмачылыктары бир эле фактор (мисалы, тыбыштардын алмашуусу, же синкопа, же метатеза ж.б.) эмес, бир нече факторлордун комплекси аркылуу түшүндүрүлөт. Мындай шарттарда фонетикалык түспөлдөгү айырмачылыктар бир эки-тыбыш эмес, бир нече тыбыштын чегинде да болуп калат. Мисалы, ызгаар-зыркаар варианттарын алалы. Мында түгөйлөр метатеза (ыз>зы) менен, синкопа (түгөйлөрдүн биринде сөз ортосундагы к тыбышы түшкөн), тыбыштык альтернативация (г>к же к>г) менен түшүндүрүлөт. Же топурак-турпак катарын алып көрсөк, варианттардын фонетикалык айырмачылыктарын метатеза (ур>ру) жана синкопа (о тыбышы түшүп калган) менен түшүндүрүүгө болот. Дарыя-лаира. лүнүйв-лүйиө варианттары тыбыштардын метатезасы (р жана й, н жана й), кууш үндүүлөрдүн (ы жана ү) редукцияланышы менен айырмаланат.

3-4 түгөйлүү варианттык катарларда тыбыштык айырмачылыктарды ар бир түгөйлөрүн өз ара экиден салыштыруу менен аныктоого болот. Мисалы, аттиң-аттигин-аттигиниң катарында варианттардын өз ара фонетикалык айырмачылыктарын төмөнкүдөй түшүндүрүүгө болот: аттиң түгөйүнө карата алганда аттигин түгөйү г, и тыбыштарынын синкопаланышы, н>ү тыбыштык альтернативациясы менен айырмаланат, агтяу түгөйүнө карата алганда аттигиниң түгөйү сөз ортосундагы төрт тыбыштын г, и, н, и синкопаланышы аркылуу айырмаланат, ал эми аттигин түгөйүнө карата алганда аттигиниң түгөйү сөз акырындагы и, ң тыбыштарынын апокопаланышы менен айырмаланат. Же болбосо, бак-бакыт-бакты катарын алсак, бак түгөпүнү карата алганда бакыт жана бакты түнгөйлөрү сөз акырындагы ы, т (т, ы) тыбыштарынын апокопаланышы менен айырмаланса, бакып жана бакты түгөйлөрү өз ара ты>ыт тыбыштык комплекстеринин метатезаланышы аркылуу айырмачылыктарга ээ.

Варианттардын тыбыштык курамындагы, санындагы жана позициясындагы айырмачылыктар башка тилдерден кирген (кабыл алынган) сөздөр менен алардын кыргыз тилиндеги варианттарында көбүрөөк байкалат. Мындай айырмачылыктар тилибиздин тыбыштык түзүлүшүнүн тарыхый мыйзам ченемдүүлүктөрү жана башка тилдерден кабыл алынган сөздөрдүн кыргыз тилине фонетикалык адаптациясынын мүнөзү аркылуу аныкталат. Мисалы, *ярмарка-жармаңке, репс-ырапыс, чугунка-чоюнке, стол-үстөл, уютюг-үтүк, самовар-самоор, область-облус-обулус, минута-мүнөт, мундштук-мүштөк, купец-көпөс, галошөкөлөч, кровать-керебет, караван-кербен, евангелие-инжил, изумруд зумурт, газета-гезит, бумазая-момозий, берданка-бардаңке, муфтий-мупту кулкувалда-кулкулдабат пало-плов, вазир-увазир-обозгер ж.б.* Мындай варианттардын формалык (фонетикалык) түспөлүндөгү айырмачылыктар бир кыйла болору байкалып турат. Бирок алар лексика-семантикалык мааниси жана морфологиялык структурасы жактан бирдей. Тыбыштардын курамы жана санында орун алган айырмачылыктарга карабастан, мындай варианттарды формалык структурасы кандайдыр бир консонанттык модель (каркас) түрүндөгү жалпылыкка ээ экени байкалып турат. Консонанттык модель 2-4-үнсүз тыбыштын чегинде болорун материалдарды талдоо көрсөттү. Ошондой эле

моделди уюштурган үнсүз тыбыштардын орун алуу тартиби варианттык түгөйлөрдө бирдей болот. Бул жагынан мындай варианттар паронимдердин фонетикалык структурасы менен окшоштукка ээ деп айтууга болот. Себеби паронимдер да консонанттык моделдин негизинде идентификацияланып, салыштырылары белгилнц (Абдыкеримова, 2008, 100-103).

Консонанттык модель тууралуу кеп кылганда, аны варианттардыт айырмалоочу формалык көрүнүш эмес, жалпылоочу көрүнүш катары эсептөө керек. Фонетикалык варианттардын буга чейинки түрлөрү тыбыштык аз гана айырмачылык менен мүнөздөлсө, мындай варианттар тыбыштык аз гана жалпылык менен мүнөздөлөт. Демек, башка тилдерден кирген сөздөр менен алардын кыргыз тилиндеги варианттарынын ортосундагы бирдейликти лексика-семантикалык мааниси, грамматикалык мааниси жана түгөйлөр нцн жалпы болгон консонанттык модель аркылуу аныктоого болот.

4 тыбыштын жалпылыгынан турган консонанттык моделдүү варианттар: *мундштук-мүштөв (МШТК), берданка-бардаңке (БРДК)* ж.б.

3 тыбыштын жалпылыгынан турган консонанттык моделдүү варианттар: *ярмарка-жармаүкс (РМК), репс-ырапыс (РПС), чугунка-чоюнке (ЧНК), стол-үстөл (СТЛ), самовар-самоор (СМР), область-облус-обулус (БЛС), минута-мүнөт (МНТ), кровать-керебет (КРТ), караван-кербен (КРН), изумруд зумурт (ЗМР), газета-гезит (ГЗТ)* ж. б.

2 тыбыштын жалпылыгынан турган консонанттык моделдүү варианттар: *купец-көпөс (КП) Евангелие-Инжил (НЛ), бумазая-момозий (МЗ), муфтий-мунту (МТ)*

1 гана тыбыштын жалпылыгы менен мүнөздөлгөн варианттар: утюг-үтүк (Т), галош-көлөч (Л, ж.б. Араб тилинен кирген, ислам динине байланышкан кулкувалда-кулкулдабат варианттык катарынын түгөйлөрүнүн фонетикалык түспөлүндөгү айырмачылык лда тыбыштык комплексинин метатезасы менен да, бир тыбыштын альтернациясы менен да (б>в же в>б), апокопа кубулушу (т тыбышы) менен да түшүндүрүлөт. Ал эми алдоо акпар-аллах акбар варианттык катарынын түгөйлөрүнүн фонетикалык айырмачылыгы д>л, оо>ах (У>УС), п>б альтернациялары аркылуу мүнөздөлөт.

Варианттардын фонетикалык айырмачылыктарын пайда кылган кубулуштар тууралуу айтканда. бир жагдайды белгилей кетүү керек деп ойлойбуз, Айрым учурларда варианттардын биринде кууш үндүүнүн редуцияланышын башкасында катар келген эки үнсүздүн ортосуна үндүүнүн кошулушу катары да мүнөздөөгө болот. Ошондой эле варианттардын бири апокопа кубулушу аркылуу айырмаланат десек, ошол эле учурда экинчисине карата андай айырмачылыкты эпентеза кубулушуна байланыштуу түшүндүрүүгө болот. Варианттарга карата колдонулган мындай тыбыштык айырмачылыктардын кайсынысы так экенин түгөйлөрдү хронологиялык аспектиде иликтеп, кайсынысы мезгилдик жактан биринчи пайда болгонун аныктаганда гана айтууга болот.

Адабияттар:

1. Биялиев А. Кыргыз адабий тили жана анын нормасы. – Бишкек: Мектеп, - 2002.-1446.
  2. Карасаев Х.К. Кыргыз тилинин орфографиялык сөздүгү. – Бишкек: Мамлекеттик тил жйна энциклопедия борбору, 2009.- 1546.
  3. Кыргыз тилинин сөздүгү.– Бишкек: Avrazia press, 2010.-14586.
- Сейдакматов К. Кыргыз тилиндеги сөз маанисинин жана варианттарынын өнүгүшү. – Фрунзе: Мектеп. 1982.- 2166.

Рецензент: д.филол.н. Абдыкеримова А.А.